

оснастки, складання бізнес-плану виробництва, технологію управління матеріальними ресурсами, аналіз фінансово-економічного стану виробництва, розробка та планування реклами, визначення каналів збуту продукції; здійснення екологічного контролю на виробництві, ведення фінансової діяльності на підприємстві, технологію управління персоналом.

Ці складові змісту технологічної практики обумовлюють зміст індивідуальних завдань для студентів. Відповідно до задіяної бази практики певна частина завдань може бути виконана студентами у формі практичних робіт. Решта – у формі екскурсій.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Застосування такого підходу до змісту та завдань ПНМ і технологічної практики на підприємстві забезпечує цілісність та ефективність практичної підготовки студентів технологічного факультету за фахом, формування у них відповідних компетентностей.

Перспективним у даному плані є розробка та запровадження у практику роботи ВНЗ відповідних навчальних програм з технологічної практики для студентів бакалаврів та

Список використаних джерел

1. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1998. – № 10. – С. 6-13.
2. Закон України “Про освіту” // Голос України. – 1996. – 25 квітня.
3. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти. – К. : ІТЗО, 2008. – 68 с.
4. Державний стандарт базової і повної освіти / Освіта України, 20 січня 2004 р. (№5).
5. Стешенко В.В. Професійні задачі та уміння в освітньо-професійній підготовці вчителя трудового навчання (за лінією “Основи виробництва”) / В.В. Стешенко, Л.Г. Хаєт // Проблеми трудової і професійної підготовки. – 1999. – Вип. 3. – С. 3-9.
6. Панасевич Д.Б. До питання про зміст і структуру освітньо-професійних програм вищої освіти / Д.Б. Панасевич, В.С. Черненко, А.К. Солоденко // Проблеми освіти. – Вип. 10. – С. 26-38.

Стаття надійшла до редакції 24.07.2010р.

УДК 138. 147: 502

О.О. Лаврентьєва
к. пед. н., доцент,
Криворізький ДПУ

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті піднімаються питання удосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів через спрямований розвиток методологічної культури; розглядається зміст та сутність методологічної культури майбутнього вчителя; виокремлюються підходи до її цілеспрямованого формування та розвитку в умовах професійного становлення.

Ключові слова: культура, методологічна культура, професійна підготовка.

В статті піднімаються питання удосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів через спрямований розвиток методологічної культури; розглядається зміст та сутність методологічної культури майбутнього вчителя; виокремлюються підходи до її цілеспрямованого формування та розвитку в умовах професійного становлення.

Педагогіка вищої та середньої школи. – 2010. – Вип. 30.

441

Ключевые слова: культура, методологическая культура, профессиональная подготовка.

In article questions of improvement of vocational training of the future teachers through purposeful development of methodological culture are brought up; the content and essence of methodological culture of the future teacher is considered; approaches purposeful to formation and developments in the conditions of professional formation are allocated.

Keywords: culture, methodological culture, vocational training.

Постановка проблеми. Необхідність становлення методологічної культури майбутнього вчителя обумовлюється сучасною соціокультурною ситуацією, що вимагає науково-обґрунтованого управління всіма аспектами навчально-пізнавальної та навчально-дослідної діяльності учнів, оперативного коригування існуючих і розробки нових навчально-виховних програм з огляду на провідні тенденції в освіті, педагогічній і галузевій науці. Відтак, оволодіння майбутнім учителем методологічною культурою дозволяє здійснювати ефективне засвоєння ним нових галузей педагогічної теорії й практики, формує здатність самостійно одержувати нові знання, здобувати досвід, вільно орієнтуватися в освітньому просторі.

Поняття “методологічна культура” у контексті професійної педагогічної підготовки стало вживатись порівняно недавно. Це питання перебуває у полі підвищеної уваги О. Бережнкової, Г. Валієва, В. Гінецинського, С. Гончаренка, І. Котова, В. Краєвського, В. Кушніра, В. Мултановського, С. Смирнова, В. Шарко, Є. Шиянова, В. Сластьоніна та інших.

Стосовно вчителя мова йде, зазвичай, про “гуманітарну культуру”, “педагогічну культуру”, “професійну культуру”. При цьому поняття “педагогічна культура” є найбільш поширеним у науково-освітньому обігу, саме вкладений у нього зміст і визначає пріоритетні напрями оновлення професійної підготовки майбутнього вчителя.

Однак ряд учених досить переконливо вважає, що у сучасних умовах педагогічна культура ще не гарантує успіху у здійсненні вчителем професійної діяльності, адже у реальному педагогічному процесі професіоналізм проявляється в єдності із загальнокультурними й моральними якостями особистості, що виокремлює значущість методологічної культури як важливої складової і стрижня професійної культури вчителя.

Аналіз останніх публікацій. Важливу роль в аналізі змісту та сутності методологічної культури майбутнього вчителя відіграють роботи, присвячені дослідженню природи й структури професійно-педагогічної діяльності, психолого-педагогічних і організаційно-управлінських аспектів її формування, здійснені О. Абдуліною, С. Архангельським, В. Бондарем, Є. Бондаревською, В. Буряком, Ю. Васильєвим, П. Гусаком, І. Зязюном, О. Кірсановим, Л. Кондрашовою, Н. Кузьміною, Н. Ничкало, О. Савченко, С. Сисоевою, В. Сластьоніним, Л. Хомич, В. Шаховим та іншими. Значне місце посідають праці, в яких розробляються проблеми професійно-педагогічної культури, зокрема, В. Андреева, О. Барабанщикова, В. Безпалька, Є. Бондаревської, В. Буряка, О. Гребенюка, В. Гриньової, С. Єлканова, В. Загвязинського, О. Кобенка, С. Муцинова, М. Рожкова та інших учених.

У цих та інших роботах запропоновані різні підходи до визначення сутності педагогічної культури, її структурних компонент, функцій, а також розглянуто вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на процес формування педагогічної культури. У них вказується на необхідність оволодіння майбутнім вчителем методологічними основами й методами педагогічних досліджень, методологічними знаннями, спростовується теза про різке розмежування функцій учених, методистів і практиків, обґрунтовується потреба у здійсненні вчителем педагогічної діяльності на основі цілеспрямованого й професійного дослідження.

Виходячи з цього, сполучення “методологічна культура”, як якість особистості майбутнього вчителя, є правомірним, оскільки оволодіння культурою, як системою цінностей, джерелом знань про природу, суспільство, способи діяльності припускає інше ставлення педагога до перетворення педагогічної теорії і практики. Саме культура, як цілісне утворення, а не набір окремих методологічних знань, допомагає перетворити методологічний досвід у надбання майбутнього фахівця, фактор розвитку його особистості, творчого мислення, формування наукового світогляду й ціннісної позиції (Х. Валеев [2]).

Однак, в основній масі вчителя виявилися не підготовленими до роботи в нових умовах. Не вирішують цієї проблеми і курси підвищення кваліфікації, тому що, по-перше, у силу економічних причин стали короткостроковими (з місяця до двох тижнів), а по-друге, у більшості випадків, орієнтують учителя не на самостійну творчість, а на репродуктивне відтворення розрізнених методичних прийомів. Проведене нами опитування вчителів природничо-наукових дисциплін курсів підвищення кваліфікації показало, що вчителі слабо орієнтуються у поняттях “технологія”, “прийом”, “метод”, “методика”, “вид навчання” тощо і тому, як правило, відчувають значні утруднення у впровадженні і розробці освітніх інновацій.

Підготовка майбутніх учителів у педагогічних навчальних закладах також буде відставати від запитів сучасного суспільства, якщо у студентів цілеспрямовано не розвивати методологічну культуру, не вчити їх методологічним основам самостійного педагогічного дослідження, обґрунтуванню й апробації інноваційних педагогічних технологій.

Виходячи з цього, метою статті є розгляд сутності та змісту методологічної культури майбутнього вчителя і основ її розвитку у процесі професійної підготовки.

Слово “культура” – *cultura* – латинського походження, що означає розвиток, виховання. Цей термін уперше запровадив в одному зі своїх літературних творів відомий римський оратор Цицерон (45 р. до н.е.). Як самостійна наукова категорія “культура” фіксується вперше в працях німецького юриста С. Пуфендорфа (1632 – 1694). Він застосував цей термін для визначення різноманітних результатів діяльності людини. У подальшому поняття “культура” набуло ще більш узагальненого значення, яке охоплювало собою

сукупність створених людськими спільнотами традиційних благ і цінностей. У такому розумінні культура постає як створена людиною “друга природа”, що надбудована над первісною природою. Вона є певною мірою окремого створеного людиною світом, додатковим щодо світу природного. Отже, в загальному розумінні культура – це сукупний результат продуктивної діяльності людей. У вузькому – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює, насамперед, систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецтва), а також суспільства й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, музеї, театри, творчі організації тощо). Одночасно під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якою-небудь галуззю знань або діяльності [4, с. 128].

Провівши аналіз існуючих трактувань поняття “культура”, яких на сьогодні сучасні дослідники нараховують більше 300, Ю. Романов звів їх до чотирьох досить довільних визначень: 1) культура як спосіб проживання життя у формах, відповідних до традиції; 2) культура як цілісність уявлень про належне існування; 3) культура як позитивний досвід життя; 4) культура як цілісність засвоєних переваг [7, с.34].

Ємність поняття “культура” дозволяє підходити до його вивчення багатоаспектно. На думку багатьох учених (В. Андрєєв, Г. Балл, С. Біблер, С. Гессен та інші), поняття “культура” є родовим поняттям стосовно поняття “освіта”, де освіта визначається як індивідуальна культура різних видів діяльності й спілкування людини, що опановує культурою на основі цілеспрямованої й цілісної системи навчання й виховання [1].

Х. Валєєв щодо культури майбутнього вчителя та її складових, серед найважливіших аспектів поняття “культура” виокремлює наступні [2]:

- культура характеризує якісний стан діяльності людини і являє собою нормативні вимоги до здійснення цієї діяльності;
- культура як система цінностей формує в людини певні ціннісні потреби й орієнтації;
- культура є сферою вільної самореалізації особистості й творчості;
- культура, що концентрує в собі соціальний досвід безлічі поколінь людей, іманентно здобуває здатність накопичувати знання про світ і тим самим створює сприятливі умови для його пізнання й перетворення;
- головним засобом передачі культури в навчально-виховному процесі є неповторна індивідуальність учителя як носія культури й суб'єкта міжособистісного взаємнини з унікальною особистістю учня, що формується.

Розглядаючи сутність методологічної культури, варто виходити з позицій Г. Балла, який спирається на широке трактування категорії культури. Згідно з ним, культура (зокрема, притаманна особі) становить єдність складників двох типів: а) *нормативно-репродуктивних*, тих що забезпечують усталеність засобів і способів функціонування людських спільнот і окремих осіб; б) *діалогічно-творчих*, завдяки яким відбувається оновлення й розвиток людського буття [1].

На сьогодні здійснено цілу низку досліджень різноманітних аспектів культури: професійної, педагогічної, професійно-педагогічної, комунікативної, логічної, інтелектуальної, емоційної тощо. У будь-якому разі, у розуміння *культури майбутнього вчителя* включаються наступні елементи: систему цінностей, рівень громадянського, морального й естетичного розвитку, знання про людину, природу, суспільство й мислення, способи діяльності, досвід творчої й комунікативної діяльності [2]; а також особливості тієї суспільної практики, де даний вид культури функціонує.

Поняття “*методологія*” включає вчення про організацію будь-якої діяльності (ігрової, навчальної, трудової), що звісно вирізняє поняття методологічної культури серед інших.

Розглядаючи зміст методологічної культури майбутнього вчителя виходимо з існуючого комплексу наукових проблем, які вона здатна вирішити. По-перше, засновуючись на загальних методологічних принципах наукового пізнання, формуються світоглядні настанови особистості; по-друге, звичка до всебічного аналізу усіх можливих методів наукового пізнання створює умови для відбору з них найбільш доцільних і коректних у даних умовах діяльності; по-третє, установка на критичне осмислення природних та суспільних явищ уможливорює наукове світосприйняття; по-четверте, система методологічних знань створює умови для обґрунтування програми науково-педагогічного дослідження й оцінки його якості; по-п’яте, система ставлень спрямовує вчителя на виявлення закономірностей і тенденцій розвитку педагогічної науки у її взаємозв’язку з практикою [6].

Особливості наукових підходів до організації професійно-педагогічної діяльності вчителя вивчаються методологією педагогіки. Разом з тим, О. Бережнова, В. Краєвський, О. Новиков та ряд інших учених виділяються у методології педагогіки два досить самостійні напрями – методологію науково-дослідної діяльності та методологію практичної діяльності вчителя [5; 6].

Виходячи з цих міркувань, О. Бережновою і В. Краєвським було розведено зміст методологічної компетентності вчителя-дослідника й методологічної компетентності вчителя-практика. Хоча для того й іншого методологічні знання й уміння є необхідним компонентом методологічної компетентності і методологічної культури. Поряд з цим, методологічна культура вчителя-дослідника звернена на одержання нового наукового знання на основі всебічного методологічного аналізу, а для вчителя-практика вона передбачає творче осмислення власного досвіду [5].

Таким чином, варто погодитися з висновками О. Вегнер і визначити *методологічну культуру вчителя* як культуру мислення, засновану на методологічних знаннях, уміннях, навичках, здатності до рефлексії, науковому обґрунтуванні, критичному осмисленні й творчому застосуванні певних концепцій, форм і методів пізнання, управлінні і конструюванні [3].

Х. Валєєвим обґрунтовано компонентний склад методологічної культури майбутнього вчителя, що включає наступні елементи: емоційно-ціннісний, змістовно-процесуальний, творчий, рефлексивний, комунікативний [2].

Однак, педагогіка вищої школи ще не має у своєму розпорядженні теоретичних основ вирішення ряду актуальних питань, пов'язаних із проблемою розвитку методологічної культури вчителя. Аналіз існуючої практики професійної підготовки дозволив виявити низку *суперечностей* у досліджуваній науковій площині:

– *на рівні концептуалізації професійної підготовки вчителів*: між наявними вимогами до змісту цього процесу і недостатнім рівнем стандартизації вищої педагогічної освіти, необґрунтованістю загальноприйнятої необхідної та достатньої сукупності провідних аспектів професійно-педагогічної культури фахівця;

– *на рівні організації процесу професійної підготовки*: між наявним усталеним знанневим, технократичним підходом, фрагментарністю, відокремленістю методологічної підготовки майбутнього вчителя за різними циклами дисциплін та необхідністю оволодіння професійно-педагогічною культурою, що дозволяє конструювати інноваційну діяльність вчителя;

– *на рівні особистісного професійного становлення майбутнього вчителя*: між необхідністю перетворення методологічного досвіду у надбання майбутнього фахівця, фактор розвитку його особистості, педагогічного мислення, формування наукового світогляду й ціннісної позиції та недостатньою спрямованістю студентів вищих педагогічних навчальних закладів до підвищення рівня власної методологічної культури.

Виходимо з того, що для студентів педагогічних університетів професійно-педагогічна діяльність є різновидом загальної трудової людської діяльності, спрямованої на виховання і освіту підростаючого покоління, а їх навчальна діяльність спрямована на оволодіння майбутньою трудовою, а також власне навчальною діяльністю. У рамках розробки досліджуваної проблеми Х. Валєєвим було виявлено закономірності формування і розвитку методологічної культури майбутнього вчителя через гармонійне сполучення загальнокультурної, загальнонаукової, професійно-педагогічної підготовки, а також засвоєння надпрофесійних компонентів, під якими розуміється володіння Інтернетом та іноземними мовами, користування базами і банками даних [2].

У якості основних принципів розвитку методологічної культури студентів в умовах вищого педагогічного навчального закладу варто розглянути принципи гуманізації і фундаменталізації педагогічної освіти, проблемно-методологічного структурування навчального матеріалу, інтеграції освіти, науки і педагогічної практики [2].

Таким чином, ефективність розвитку методологічної культури майбутнього вчителя залежить від ступеня інтеграції професійно-педагогічної

освіти, науково-дослідної роботи студента й педагогічної інноватики і, у такий спосіб, обумовлюється єдністю особистісного й професійного зросту. Високий рівень методологічної культури характеризується таким рівнем розвитку, на якому дії і вчинки майбутнього вчителя визначаються не стільки зовнішніми обставинами, скільки світоглядом і етичними установками.

Концепція розвитку методологічної культури майбутнього вчителя повинна ґрунтуватися на синтезі провідних стратегічних підходів, що забезпечують якісну підготовку сучасного фахівця:

– *культурологічний підхід* визначає спрямованість професійно-педагогічної підготовки вчителя на становлення його особистості як суб'єкта культури через включеність у процес культурної творчості;

– *гуманістичний підхід* обумовлює постановку у центр системи професійної підготовки майбутнього вчителя внутрішні потреби, професійні мотиви; уможливує побудову гнучких стратегій в організації й управлінні діяльністю, що передбачає актуалізацію та удосконалення методологічної культури;

– *когнітивний підхід* забезпечує дотримання закономірностей становлення методологічного знання у єдності філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового та технологічного рівнів його функціонування;

– *аксіологічний підхід* передбачає побудову ієрархії цінностей особистості студента на пріоритетах професійно-пізнавальної спрямованості, наукової самостійності, активності, широти світогляду, методологічної грамотності;

– *особистісно-діяльнісний підхід* передбачає необхідність педагогічної підтримки та керівництва професійною підготовкою студента, створення умов для задоволення освітніх, культурологічних, професійних потреб майбутніх вчителів у ході реалізації технології розвитку методологічної культури;

– *ресурсний підхід* дозволяє здійснити моделювання змісту, форм, методів розвитку методологічної культури і відповідної їй технології на основі об'єктивно існуючих чинників і засобів, необхідних для реалізації потенційних можливостей майбутніх вчителів на кожному етапі та рівні професійної підготовки.

Висновки. Як показують сучасні дослідження, методологія педагогічної науки стає практико-орієнтованою і спрямовує зусилля вчених на становлення та розвиток професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя, стрижнем якої є культура методологічна. Фахівці всіх структур освіти, що володіють методами й процедурами дослідження, технологією здійснення професійно-педагогічної діяльності, здатні творчо перетворювати педагогічну дійсність і забезпечувати виконання основних завдань навчання та виховання учня на якісно більш високому рівні. Обґрунтування сутності та змісту методологічної культури, концепції і технології її становлення та розвитку надасть можливість виокремити чіткі орієнтири у

Педагогіка вищої та середньої школи. – 2010. – Вип. 30.

професійній підготовці майбутнього вчителя на основі культурологічного, гуманістичного, когнітивного, аксіологічного, особистісно-діяльнісного та ресурсного підходів.

Список використаних джерел

1. Балл Г. Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти / Георгій Балл // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи : зб. наук. праць. – К., 2003. – С. 51 – 61.
2. Валеев Г. Х. Формирование методологической культуры педагога-исследователя: Монография / Гали Ханифонович Валеев. – Челябинск : Факел; Стерлитамак : Стерлитамак. гос. пед. ин-т, 2000. – 192 с.
3. Вегнер Е. Г. Методологическая грамотность как предпосылка эффективной практической и научной деятельности будущего учителя географии / Е.Г. Вегнер // Проблемы региональной экологии. – 2007. – № 1. – С. 99 – 102.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. – К. : Либідь, 1999. – 376 с.
5. Краевский В. В. Методология педагогики: новый этап : учеб. пособие / В.В. Краевский, Е.В. Бережнова. – М. : Академия, 2006. – 400 с.
6. Новиков А. М. Методология / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. – М. : СИНТЕГ, 2007. – 668 с.
7. Романов Ю. И. Культурология / Ю.И.Романов. – СПб. : Питер, 2007. – 206 с. Стаття надійшла до редакції 26.07.2010р.

УДК: 377.112

*Л.Л. Сушенцева
докторант,
Київський Інститут
професійно-технічної
освіти НАПН України*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

У статті автор розкриває важливість підготовки професійно мобільного кваліфікованого робітника на засадах взаємозв'язку професійної мобільності і компетентності.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, компетентність, кваліфікований робітник.

В статті автор розкриває важливість підготовки професійно мобільного кваліфікованого робітника на основі взаємозв'язку професійної мобільності і компетентності.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, компетентность, квалифицированный рабочий.

In article the author opens importance preparations professionally mobile qualified worker on the basis of interrelation of professional mobility and competence.

Keywords: mobility, professional mobility, competence, the qualified worker.

Актуальність дослідження. Розвиток виробництва й підвищення його конкурентоспроможності на світових ринках нерозривно пов'язано з якістю підготовки нових поколінь кваліфікованих робітничих кадрів, їхньою здатністю працювати й розвиватися в складних соціально-економічних умовах. Інтенсивний розвиток техніки та виробничих технологій визначає загальнодержавну проблему, що полягає в постійному збільшенні розриву між сис-